

ZİLHICCE

Fezâ'ilü'l-evkât (nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî), Mekke 1410/1990, s. 335-348; Muva'ffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Riyad, ts. (Mektebetü'r-Riyâdi'l-hadîse), VIII, 618-619; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, I, 157 vd.; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 376, 378-379; *Tecrid Tercemesi*, III, 188-193; Abdülğani b. İsmâil en-Nablusî, *Fezâ'ilü'l-ş-şühür ve'l-eyyâm* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 58-60; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, V, 432; a.mlf., *Neylül-evtâr*, III, 354; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 455-461; Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul 1983, IX, 240-244; Enis Feriha, *Esmâ'ül-eshûr ve'l-aded ve'l-eyyâm ve tefsiru me'âniha*, Trablus 1988, s. 78-79, 103-104; Amr Abdülmün'im, *eş-Şahih min fezâ'ilü's-sâ'ât ve'l-eyyâm ve'l-ş-şühür ve me'btüdi'a fihâ*, Tanta 1413/1993, s. 35-40, 43, 65; M. Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdiş-i'z-za'ife ve'l-mevzû'a*, Riyad 2001, VIII, 205; Pakalın, III, 661-662; Tefvîk R. Topuzoğlu, "Zilhicce", *İA*, XIII, 564-565; "Zülhicce", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyyetü'l-'âlemiyeye*, Riyad 1419/1999, X, 673-675; Fahrettin Atar, "Teşrih", *DİA*, XL, 575.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

ZİLKADE

(ذو القعدة)

Hicrî yılın on birinci ayı,
dört haram aydan biri.

Zilkade (zülka'de, zilki'de) kamerî yılın şevvalden sonra, zilhicceden önce gelen on birinci aydır. Haram aylardan olduğu için "zü'l-ka'detü'l-harâm" şeklinde de anılır. Câhiliye Arapları bu ay girdiğinde kutsallığına karşı saygılarından dolayı savaşı ve saldırıyı, kötü söz ve kötü davranışı, hatta hayvanları için otlak aramayı bırakmalarını sebebiyle bu ayın "oturmakla geçen ay, oturma zamanı" anlamında "zü'l-ka'de" diye adlandırıldığı, İslâm'dan önce Arabı bâide (Âd ve Semûd) döneminde "haykal", Arabı âribe devrinde ise "harf", "hüvâ" ya da "renne" adıyla anıldığı nakledilmektedir. Zilkade isminin, hicrî takvimde yer alan diğer ay adları gibi milâdî V. yüzyılın başlarında Hz. Peygamber'in babasından beşinci dedesi Kilâb b. Mürr'e tarafından belirlendiği, İslâmiyet'in zuhuru döneminde de Araplar'ın bu isimleri kullanmakta olduğu belirtilmektedir. Câhiliye devrinde haram ayların ilki olan zilkade ayında ticarî açıdan büyük önem taşıyan panayır lar düzenlenir, Mekke'de Ukâz ve Mecenne panayır ları da bu ayda kurulurdu.

Bazı kaynaklarda zilkade ayında meydana gelen olaylar arasında Hz. İbrâhîm ile İsmâil'in Kâbe'nin temellerini yükseltmeleri, denizin Hz. Mûsâ için yarılması, Hz. Yûnus'un balığın karnından çıkması zikredilmekle birlikte (meselâ bk. Zekeriy-

yâ b. Muhammed el-Kazvînî, s. 71) bu rivayetleri doğrulama imkânı bulunmamaktadır. İbn Abbas'ın, "Mûsâ'ya otuz gece vade verdim" âyetinde geçen (el-A'râf 7/142) "otuz gece" ifadesini zilkade ayı olarak yorumladığı nakledilir (Şevkânî, II, 242). İslâm tarihinde zilkade ayında meydana gelen önemli olaylardan Hendek (Ahzâb) Gazvesi, Hz. Peygamber'in Zeyneb bint Cahş ile evlenmesi, Benî Kurayza Gazvesi, Umre Seferi, Umretü'l-kazâ, Resûl-i Ekrem'in Meymûne bint Hâris ile evlenmesi zikredilebilir. Ramazan ve kurban bayramları arasında kaldığı için zilkade ayında nikâh kıyılmayacağı yönündeki inanışların dinî dayanağı yoktur. Haram aylar olan zilkade, zilhicce, muharrem ve recebde (Hanefiler'e göre tercihen bu ayların perşembe, cuma ve cumartesi günlerinde) oruç tutmak müstehaptır. Türk dinî mûsikisinde şevval, zilkade ve zilhicce aylarında genellikle hac ilâhileri okunur. Bu aylarda güftelerinde haccı, Kâbe sevgisi ve hasretini dile getiren eserler icra edilir. Yine iki bayram arasında yer aldığından Türk halk kültüründe özellikle kadınlar arasında "aralık" şeklinde isimlendirilen zilkade ayı Osmanlı belgelerinde "ı" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "k'ad" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 1258; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *el-Eyyâm ve'l-leyâlî ve'l-ş-şühür* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1400/1980, s. 46, 53; Mes'ûdî, *Mürücu'z-zehab* (Abdülhamîd), II, 205, 207; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvînî, *'Acâ'ibü'l-mahlûkât*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ş-şarki'l-'Arabî), s. 71; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, I, 157, 158; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 376, 378-379; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, II, 242; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 455, 457-458, 461; Enis Feriha, *Esmâ'ül-eshûr ve'l-aded ve'l-eyyâm ve tefsiru me'âniha*, Trablus 1988, s. 77-78, 103-104; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1418/1997, III, 1643; Tefvîk R. Topuzoğlu, "Zilkade", *İA*, XIII, 565; Pakalın, III, 662; "Zülka'de", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyyetü'l-'âlemiyeye*, Riyad 1419/1999, X, 675-676.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

ZİLLET

(الذلة)

İnsanın

aşığılanmasına yol açan
zayıf ve itibarsız konum anlamında
Kur'an tabiri.

Sözlükte "zayıf, âciz ve itibarsız olmak, aşığılanmak, yenik düşüp boyun eğmek" anlamındaki zül kökünden türeyen zillet bir kimsenin başkaları karşısında bedensel, psikolojik, ekonomik, sosyal statü vb. yönlerden zayıflığını ve etkisizliğini ifade

eder. "Güç, üstünlük, saygınlık" mânasındaki **izzetin** karşıtıdır. Zillet yerine zül ve **mezellet** de kullanılır. Birini aşığılamaya, küçük düşürmeye **izlâl**, bu duruma düşen kimseye **zelîl** (çoğulu ezille) denir (Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "zll" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "zll" md.). Esmâ-i hüsnâ hadisinde geçen (İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82) zül kökünden **müzil** "dilediği kimseyi üstünlükten yoksun bırakıp hor ve hakir düşüren" anlamındadır. "Me-hânet, tehâsüs, temelluk, denâet" gibi zillete yakın anlamlar içeren başka kavramlar da vardır (meselâ bk. Râgîb el-İsfahânî, s. 291; Gazzâlî, III, 368, 369). Bazı kaynaklarda tevazuun ifratının kibir / tekebbür, tefritinin ise zillet olduğu belirtilir. Râgîb el-İsfahânî zillet yerine "bir kimsenin, hakkını kaybetmeye yol açacak derecede kendini alçaltması" şeklinde açıkladığı "daa" (الذعة) kavramını kullanır (*ez-Zerî'a*, s. 299). Gazzâlî'ye göre tevazu kibir ve zilletin itidal noktası olmakla birlikte tevazu ile zillet arasındaki sınır değişkendir. Buna göre bir kimsenin ilim, meslek, mevki gibi hususlarda kendisinden daha aşığı durumda bulunan birine karşı tevazuda aşırıya kaçması zillet sayılır (*İhyâ'*, III, 368-369).

Kur'an-ı Kerim'de yedi âyette zillet, on altı âyette aynı kökten isim ve fiiller başlıca üç anlam çevresinde toplanır. 1. Bazı âyetlerde zillet ve türevleri yaygın kullanımına uygun biçimde "aşığılanma, âcizlik" mânasına gelir. Bir âyette kudreti ve hükümrânlığı mutlak olan Allah'ın dilediğini aziz, dilediğini zelil kılacağı belirtilir (Âl-i İmrân 3/26). İsrâiloğulları'nın Sînâ çölünde Hz. Mûsâ'ya karşı sergiledikleri sert ve saygısız tavırları, Medine yahudilerinin Resûl-i Ekrem'e yönelik hasmane tutumları sebebiyle zilletle damgalandıkları (el-Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/112), Mûsâ'nın Tûrisînâ'ya çıkmasının ardından buzağıya tapmaya kalkışan İsrâiloğulları'nın Allah'ın öfkesine ve dünya hayatında zillete mâruz kaldıkları (el-A'râf 7/152), İslâm aleyhine yahudilerle iş birliği yapan Medine münaflıklarının da zillete düşürülenler arasında yer alacakları (el-Mücâdile 58/20) bildirilir. Zillet kavramı altı âyette inkârcıların âhiretteki değersizliğini ve aşığılanmışlık durumunu anlatır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "zll" md.). Sabâ melikesi Hz. Süleyman'dan aldığı mektup üzerine çevresindekilere bilgi verirken, "Krallar bir ülkeye girdiler mi oranın altını üstüne getirir, halkın ulularını zelil yaparlar" demişti (en-Neml 27/34). 2. Bir kısım âyetlerde zillet kavramı cümledeki bağlamına göre olum-

lu anlamda da kullanılır. Meselâ evlâdın ebeveynine karşı görevleri arasında sayılan zül (el-İsrâ 17/24), müminlerin nitelikleri arasında zikredilen ezille (el-Mâide 5/54) “şefkat, merhamet, tevazu, yumuşaklık” gibi mânalarla açıklanmıştır (Taberî, IV, 626-627; VIII, 61; İbn Sîde, XI, 47; Şevkânî, II, 60; III, 247-248). 3. Âyetlerde zillet kavramı “bir şeyin elde edilebilir, kullanışlı ve yararlanılabilir olması” anlamında da geçer. Dünyanın ve dünyevî nimetlerin insanların yararlanmasına elverişli kılınması (el-Bakara 2/71; Yâsîn 36/72; el-Mülk 67/15), cennet meyvelerinin uzanıp alınabilecek kadar yakın olması (el-İnsân 76/14; krş. Taberî, XII, 364-365; Şevkânî, V, 404) bu kavramla ifade edilmiştir.

Zillet kavramı hadislerde de genellikle “aşâğılanma, âcizlik, zayıflık” mânasında kullanılır. “Allahım! Yoksulluktan, kırlıktan, zilletten, zulmetmek ve zulme uğramaktan sana sığınırım” şeklinde dua eden Hz. Peygamber (Ebû Dâvûd, “Vitr”, 32; Nesâî, “İstifâze”, 14-16; İbn Mâce, “Duâ”, 3) müminin kendini zillete düşürmesini uygun görmemiştir (Müsned, V, 405; İbn Mâce, “Fiten”, 21; Tirmizî, “Fiten”, 66). Müslümanların zayıf durumda bulunduğu bir zamanda Resûl-i Ekrem ileride İslâm’ın bütün evlere gireceğini, Allah’ın İslâm’ı aziz, küfrü zelil kılacağını bildirmiştir. Bu hadisi rivayet eden Temîm ed-Dârî daha sonra onun bu müjdesinin gerçekleştiğini, müslümanların mal, itibar ve izzet sahibi olduklarını, buna karşılık inkârcıların gün geçtikçe zillete düştüklerini belirtmiştir (Müsned, IV, 103, 614; ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Ramazân”, 9; İbn Mâce, “İkâme”, 178). Nitekim Medineliler de zelil durumda iken İslâm sayesinde onur ve itibar kazanmışlardır (Müsned, III, 57). Mekke müşriklerinin Hudeybiye Antlaşması’nın başlığına, “Allah’ın elçisi Muhammed” yerine “Abdullah oğlu Muhammed” yazılmasında direnmeleri ve Hz. Peygamber’in buna razı olması üzerine Hz. Ömer, “Niçin bize bu zilleti kabullenmek düşüyor?” demiş, ancak sonraları Hz. Peygamber’in ne kadar isabetli davrandığını anlamıştır (Müsned, IV, 325). Hadislerde müslümanların birbirini zelil ve hakir görmemeleri (Müsned, I, 41; VI, 256), küçük düşürülenlerin haklarını savunmaları (Müsned, III, 487), özellikle yöneticilerini aşâğılamaktan sakınmaları (Müsned, V, 165, 387, 406) istenmiştir.

Ahlâk ve âdâba dair kitaplarda insanın saygınlığını korumasının önemi üzerinde durulmuştur. Kişinin kendini zillete düşürecek tutumlardan sakınması, toplumda saygınlık kazanacak davranışlarda bulun-

ması, başkalarına ihtiyaç duymayacak kadar varlık sahibi olması, özellikle nefsinin tamahtan arındırıp zilletten korunması gerektiği belirtilmiştir. Filozof Ebü'l-Hasan el-Âmirî ilim ve hikmeti, cömertlik ve adaleti seçen, iffetini koruyan, ibadete devam eden, tevekkülünde ve akîdesinde samimi olan kimsenin, bu erdemlerin kendisine kazandıracağı zihinsel ve ruhsal gelişmişlik sayesinde zillet ve kaygılardan kurtulacağını ve özgürlük, adalet, gayret, onur gibi niteliklerle donanacağını söyler (el-Emed ‘ale’l-ebed, s. 107). Aşırı arzu ve beklentilerin insanı zillete düşüreceğini belirten İbn Hibbân, özgürlüğü seven kimsenin kendisine ait olmayan şeylerle ilgilenmekten kaçınmasını öğütler (Ravzatü'l-‘Ukalâ’ ve nüzhetü'l-fuzalâ’, s. 142). İbn Hazm açgözlülüğü her türlü zilletin, keder ve mutsuzluğun temeli sayar, bunun ziddinin ruh temizliği olduğunu yazar. Ona göre tamah olmasaydı kimse kimsenin önünde eğilmezdi (Ahlâk ve Davranış Tarzları, s. 66, 76). Erdemli insan için şeref maldan daha değerlidir (a.g.e., s. 109). Aynı görüşleri tekrarlayan Mâverî de minnet altında kalmaktan sakınmayı tavsiye eder; çünkü minnet özgür insanın köleleşmesine yol açar. Allah’ın hür yarattığı insanın başkasına köle olması yakışmaz. Kişinin kendini küçük düşürmemesi için başkasına ihtiyaç duymaktan kurtulması, bunun için de meşrû yoldan kazanç sağlaması gerekir; zira helâl kazanç insanı zillete düşmekten kurtarır (Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn, s. 308, 314-321). Mutasavvıflara göre vermekte izzet, almakta zillet vardır (Serrâc, s. 263). Bununla birlikte bazıları nefsi riây ve kibirden korumak amacıyla zilleti geçici bir terbiye aracı kabul eder. Allah’ın kuluna verdiği en büyük izzet ona nefsinin zilletini göstermesidir (Kuşeyrî, et-Taḥbîr, s. 49). Kaynaklarda nefsin gururunu kırmak için dilencilik yapan, zelil ve hakir görünmekten hoşlanan sûfilere dair menkıbeler anlatılır (meselâ bk. Hücvîrî, s. 605; Kuşeyrî, er-Risâle, I, 435, 436, 438; Ferîdüddin Attâr, s. 557).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu’cem*, “zll” md.; *Müsned*, I, 41; III, 57, 487; IV, 103, 256, 325, 614; V, 165, 387, 405, 406; VI, 256; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, Beyrut 1412/1992, IV, 325, 626-627; V, 165, 387, 406; VI, 256; VIII, 61; XII, 364-365; İbn Hibbân, *Ravzatü’l-‘Ukalâ’ ve nüzhetü’l-fuzalâ’* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr.), Beyrut 1397/1977, s. 142-148; Serrâc, *el-Lüma’*, s. 263; Ebü'l-Hasan el-Âmirî, *el-Emed ‘ale’l-ebed* (nşr. E. K. Rowson), Beyrut 1979, s. 107; Mâverî, *Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 308, 314-321; İbn Hazm, *Ahlâk ve Davranış Tarzları: Nefislerdeki Ahlâki Hastalıkların*

Tedavisi (trc. Mustafa Çağrırcı), Ankara 2012, s. 66, 76, 109; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-muhtü’l-a’zam fi’l-luğa* (nşr. Mustafa Hicâzî – Abdülaziz Berhâm), Kahire 1419/1998, XI, 47-49; Hücvîrî, *Keşfü’l-mahcûb* (nşr. İsmâ‘îl Abdülhâdî Kindîl), Beyrut 1980, s. 605; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 435, 436, 438; a.mlf., *et-Taḥbîr fi’l-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 47-49; Râgîb el-İsfahânî, *ez-Zerfâ ilâ mekârimi’s-şerfâ* (nşr. Ebü’l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 291, 299; Gazzâfî, *İhyâ’*, III, 344-345, 368-369; Zernûcî, *Ta’lîmü’l-müte’allim* (nşr. Mustafa Âşûr), Kahire 1972, s. 41-42; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü’l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 557; Şevkânî, *Fethu’l-kaḍîr*, Beyrut 1412/1991, II, 60; III, 247-248; V, 404.

MUSTAFA ÇAĞRIRCI

ZİLYEDLİK

Mâlik sıfatıyla veya mâlik gibi tasarruf etme niyetiyle bir mal üzerinde kurulan fiilî hâkimiyet anlamında fıkıh terimi.

Arapça’da aidiyet, sahiplik bildiren zû/zî harfiyle “el” anlamındaki *yed* kelimesinden oluşan ve “bir şeyi elinde bulunduran kimse, sahip” anlamına gelen *zilyed* *Mecelle*’de, “Zilyed bir ayna bilfiil vaz’-i yed eden yahut tasarruf-ı mülk ile tasarrufu sabit olan kimse” şeklinde tanımlanır (md. 1679). *Zilyedlik* de mâlik sıfatıyla veya mâlik gibi tasarruf etme niyetiyle bir ayn üzerinde kurulan fiilî hâkimiyettir. Klasik kaynaklarda zilyedliği ifade etmek üzere *yed*, *sâhibü’l-yed*, *zi’l-yed*, *vad’u’l-yed*, *milki’l-yed* gibi kavramlar kullanılmış. Mâlikîler ise genellikle *hiyâze* kelimesini tercih etmiştir. Hukuk kaynaklarında zilyedlik *kabz* ve *istilâ* kavramlarıyla da ifade edilmiştir (bk. İSTİLÂ; KABZ). Belli şartlarda mülkiyet kazandırıcı bir yol olduğundan konunun zaman aşımı kavramıyla da ilgisi vardır.

Zilyedlik konusuyla ilgili bilgiler klasik fıkıh literatürünün muâmelâtla ilgili rehın, şüf’a, dava, şahitlik, gasp, ihyâ’ü’l-mevât, arazi gibi bölümlerinde meselecî bir metotla verilmiş, zilyedlik kavramına dair nazarî konu ve kurallar da bu kaynaklarda konuya ilişkin fikhî meseleler ve çözüm yolları işlenirken belirginleşmeye başlamıştır. Günümüzde de eşya hukukunun en problemlî alanlarından birini teşkil eden zilyedliğin ilişkili olduğu alanların genişliği dikkate alındığında bu durum tabii karşılanmalıdır. Klasik kaynaklarda zilyedliğin açık bir tanımlı yapılmamış olmakla birlikte fakihler, daha baştan itibaren mülkiyetle zilyedliğe ayrılarak bunların arasında fark bulunduğunu, mülkiyet delilinin zilyedlik delilinden daha kuvvetli, zilyedliğin ise mülki-